

LAMBERTO FERRANTI

ILUZORNÍ SPOJENECTVÍ

ROLE ITÁLIE V PROCESU FORMOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

EDICE KNIHOVNA
ČESKOSLOVENSKÉ
OBCE LEGIONÁŘSKÉ

LAMBERTO FERRANTI

ILUZORNÍ SPOJENECTVÍ

ROLE ITÁLIE V PROCESU FORMOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

EDICE HNIHOVNA
ČESKOSLOVENSHE
OBCE LEGIONARSHÉ

Photos © archiv autora, Fotoarchiv VÚA-VHA Praha,
Historické dokumentační centrum CEDOS, sbírka ČsOL
Translation © Helena Lergetporer, 2020
Cover art © Lukáš Tuma, 2020
Czech Edition © Československá obec legionářská,
Nakladatelství Epoque, Praha 2020

ISBN 978-80-87919-68-2 (printed – Československá obec legionářská)

ISBN 978-80-7557-242-4 (printed – Nakladatelství Epoque)

ISBN 978-80-7557-840-2 (ePub – Nakladatelství Epoque)

ISBN 978-80-7557-841-9 (mobi – Nakladatelství Epoque)

ISBN 978-80-7557-842-6 (pdf – Nakladatelství Epoque)

OBSAH

Předmluva k českému vydání	7
Předmluvy k italskému vydání	9
PRVNÍ ČÁST	13
Anabáze	15
Rakousko-Uhersko, iredentistické tendence a snahy o nezávislost.	35
Československo, které neexistovalo	49
Vstup Itálie do války a slovanská otázka	69
Vznik „Conseil national des pays tchèques“ v červnu 1916	93
Diplomatická šachová partie	107
Změna postoje italské politiky	155
Cesta k římské smlouvě	203
Římská smlouva	213
Vznik československé legie v Itálii	229
DRUHÁ ČÁST	241
Českoslovenští legionáři na italské frontě	243
Úmluvy mezi spojeneckými zeměmi a vznikající Československo	277
Vznik československého státu	311
Intriky před mírovou konferencí v Paříži	327
Nové evropské uspořádání a konsolidace československého státu.	347
Tažení na Slovensku a Podkarpatské Rusi a zhoršení vztahů mezi Itálií a Československem.	385
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	475
Archivní prameny	475
Literatura	476
Internetové zdroje	479
O autorovi	481

PŘEDMLUVA K ČESKÉMU VYDÁNÍ

V českém prostředí je účast Itálie v první světové válce spíše méně známá a i zdejší československá legie je vedle legie ruské a francouzské určitou popelkou. Práce Lamberta Ferrantiho tak přináší pro české čtenáře zcela unikátní a čistě italský pohled na období první světové války a následné formování nových států.

Čtenář tak získá informace o vývoji Italského království v období na přelomu 19. a 20. století, proč se přimklo dohodou ke svým odvěkým rivalům na severu, aby nakonec do války vstoupilo proti nim. A jak složitě akceptovalo fakt, že po skončení konfliktu došlo k rozbití Rakouska-Uherska a ke vzniku nových národních států. K nim se poté nestavělo stejně. Zatímco v budoucí Jugoslávii vidělo potencionálního silného protivníka, v možném státě Čechů a Slováků příležitost k rozšíření svých zájmů do střední Evropy. Proto, po počátečním dlouhém váhání, na počátku roku 1918 rychle podpořilo vznik čs. legie v Itálii, která ještě zasáhla do bojů na frontě. Následně ji rozšířilo o muže zajaté v poslední ofenzivě, vybavilo velkým množstvím ukořistěného i vlastního vojenského materiálu a urychleně přepravilo do Československa, kde se tito vojáci stali nejdůležitější silou při hájení hranice nové republiky. Podcenilo však „slovanskou vzájemnost“ a rostoucí vliv Francie, což nakonec vedlo k odcizení obou států a ke stažení italské mise domů. Bez fanfár a slávy.

Jak již bylo zmíněno, na všechny tyto události je v knize Lamberta Ferrantiho nahlíženo přísně italským pohledem, který českým čtenářům přináší zajímavé, mnohdy až překvapivé informace. A chování mladého Československa tak někdy nevyznívá zcela pozitivně. Avšak právě pro tento pohled zvenku je kniha velmi přínosná a určitě stojí za přečtení.

plk. v. v. Pavel Budinský, Ph.D., MBA
předseda Československé obce legionářské

PŘEDMLUVY K ITALSKÉMU VYDÁNÍ

Na konci první světové války napočítala Itálie, jejíž celková populace tehdy dosahovala 35 milionů obyvatel, více než jeden milion mrtvých. Velká Británie vynaložila na financování své účasti ve válce částku, která by v přepočtu na dnešní poměry činila 160 milionů liber. Náklady pro celou Evropu, jak vítěze, tak poražené, dosáhly závratné výše. Tváří v tvář tak velkým obětem bylo nutné přesvědčit občany, že se vyplatilo vést spravedlivou válku, že vlastní národ se opírá o vyšší morální principy než nepřítel. Tehdy vznikly „narativy“, jak bychom je označili dnes, za nimiž se ukrývaly mnohem hlubší a komplexnější hospodářské, demografické a geopolitické tendence. Sto let po skončení první světové války, v historické epoše, v níž Evropa zažívá novou fázi polarizace, bychom se měli víc než kdy jindy kriticky zamyslet nad nálepkami „dobrých“ a „špatných“, „přátel“ a „nepřátel“, které jsou nám dnes prezentovány. V oblasti mezinárodních vztahů platí princip, že národy nemají trvalé spojence nebo trvalé nepřátele, ale pouze trvalé zájmy. Jde samozřejmě o cynický přístup, který však zároveň slouží jako ochrana proti argumentům těch, již se snaží svět znázorňovat černobíle.

A profesor Lamberto Ferranti ve své knize vyzdvihuje právě tento aspekt: díky pečlivým a detailním rešeršům, v jejichž rámci se soustředil většinou na studium dokumentů italské diplomacie uložených v paláci Farnesina, sídle italského ministerstva zahraničních věcí, nabízí čtenáři hluboký vhled do dosud málo známé historické události, již precizním a uceleným způsobem zasadil do dobového celosvětového kontextu a kriticky a etiologicky moduloval jednotlivé roviny zkoumání (historickou, politicko-vojenskou, ekonomickou, právní a kulturní).

Itálie vyzbrojila a zformovala československé vojsko čítající zhruba 71 000 vojáků a dovedla je do vlasti. Za to od právě vznikajícího státu očekávala v rámci pařížské mírové konference účinnou podporu ve své snaze regulovat požadavky rodícího se Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a dále šanci, že rozšíří svůj vliv a posílí svou prestiž v mladé

republice a tím pádem i v celé střední Evropě; těchto výsledků ale dosáhla jen zčásti.

Jak vyplývá z textu, italsko-československé přátelství – jehož stoleté výročí letos slavíme – v této fázi dočasně ochladlo, ale nikdy zcela nezaniklo, jelikož osvícené osobnosti na obou stranách je neustále udržovaly při životě. Vzájemné dobré vztahy přetrvaly i období, kdy se osudy obou zemí rozdělily a ony se ocitly ve dvou zneprátených blocích.

Jako vedoucí zastupitelského úřadu jsem toto přátelství vždy obdivoval a mohu jen potvrdit, že jde o hluboký a upřímný vztah.

Aldo Amati
Italský velvyslanec v České republice

Velvyslanectví Slovenské republiky v Římě, jehož vedením jsem byl pověřen, vítá s velkým uspokojením a zájmem vydání knihy pana profesora Lamberta Ferrantiho *Iluzorní spojenectví: Role Itálie v procesu formování Československa*, jež v souladu s tradičně obohacujícími vztahy našich zemí dokázala nejen obnovit, ale i prohloubit nyní už stoleté přátelství.

Ján Šoth
Velvyslanec Slovenské republiky v Římě

Před sto lety, v roce 1918, skončila první světová válka. Následky tohoto válečného konfliktu zásadně změnily běh dějin na celosvětové úrovni, od tehdejší doby až po současnost. Vítězství ozbrojených sil Dohody a porážka Centrálních mocností umožnily vyhlášení nezávislosti Československé republiky, k němuž došlo 28. října 1918.

Je mi velkým potěšením, že díky knize profesora Lamberta Ferrantiho *Iluzorní spojenectví: Role Itálie v procesu formování Československa*, založené na dlouhodobých a důkladných rešerších v italských

historických archivech, dnes vycházejí na světlo mnohé, často zapomenuté aspekty vojenské, politické a diplomatické spolupráce mezi představiteli československého a italského odboje během první světové války. Tato spolupráce pokračovala i v prvních měsících existence právě založeného československého státu. Autorův výzkum je součástí velkého projektu rekonstrukce historické paměti, jehož cílem je připomenout zapomenuté stránky naší společné cesty v letech 1918 až 1919, období, v němž Itálie hrála významnou roli při zrodu Československa a utváření jeho ozbrojených sil.

Jozef Špánik
Rada Velvyslanectví České republiky v Itálii

Jak italská, tak i česká a slovenská historiografie dosud přehlížely osudy československé legie, jež svůj válečný prapor obdržela na schodišti Oltáře vlasti, památníku Viktora Emanuela II. v Římě, třebaže od této chvíle uplynulo už sto let.

Italové toto téma přehlíželi, ačkoli svou pozornost štědře soustředili jinam a často zveličovali důležitost hlavních událostí moderních dějin. Budiž. Nelze se však smířit se skutečností, že česká a slovenská historiografie dosud o toto téma neprojevovala zájem, nebo je dokonce poslušně ignorovala.

Jistě existují i moudřejší historikové, méně ochotní k ústupkům, kteří se pokoušeli k této záležitosti vyjádřit, ale jak během první i třetí československé republiky, tak i po jejím rozdělení v Praze a Bratislavě platilo, že mocní se nesmějí vyrušovat od práce.

Zavedeným historiografickým světem jistě otřese historický výzkum, který Lamberto Ferranti provedl s velkým nasazením a vědeckou poctivostí. Začínáme znovu a od nuly.

Díky těmto stránkám uvidíme minulost z jiného úhlu, bez ideologických, politických či antropologických klapků: Československo za prvních sto let své existence zažilo vysoce nespravedlivé útoky a záahy do své svrchovanosti, ale podobně nespravedlivý a zavádějící byl i popis jeho vzniku.

Profesor Ferranti otevírá dveře a okna a čerstvý vzduch, který jimi proudí, je ku prospěchu všem, kteří mají dobrou vůli, uvědomují si závažnost tématu a věří, že pravda nakonec zvítězí.

Ano, právě tak: Pravda vítězí, nebo také Pravda víťazí, zkrátka Veritas vincit.

Sergio Tazzer
Předseda CEDOS*

*) Centro di documentazione storica sulla Grande Guerra – Centrum historických studií o první světové válce

PRVNÍ ČÁST

VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE
V ITÁLII V CELKOVÉM KONTEXTU
PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

ANABÁZE

SARAJEVO: NÁSLEDEK, NIKOLI PŘÍČINA

Sarajevo, 28. června 1914. František Ferdinand Karel Ludvík Josef arcivévoda Rakouský-Este (1863–1914) z habsburské dynastie, budoucí vládce rakousko-uherského císařství, jehož strýc František Josef nemá příliš v lásce kvůli jeho sňatku a „moderním“ politickým názorům, kráčí společně s manželkou Žofií Chotkovou, vévodkyní z Hohenbergu (1868–1914) k vozu, v němž oba naleznou smrt.

V 10:15 hrozil první atentát: člen organizace Černá ruka (*Crna ruka*) Muhamed Mehmedbašić byl připraven ke střelbě z domu, kolem nějž průvod projížděl. Ale jelikož na něj neměl volný výhled – jak později tvrdil –, raději zbraň nepoužil, aby neohrozil provedení celého

Odjezd arcivévody Františka Ferdinanda d'Este a Žofie Chotkové od sarajevské radnice před atentátem 28. června 1914 (sbírka ČsOL).

plánu. Druhý atentátník Nedeljko Čabrinović hodil na automobil Františka Ferdinanda bombu (jiná verze uvádí váleček dynamitu), ale netrefil se.

Gavrilo Princip naopak nezklamal: jeho výstřely zasáhly Ferdinanda do krku a jeho ženu do břicha. Projektil, který zabil následníka trůnu, je uchován v jeho někdejší sídle na zámku Konopiště poblíž Benešova, 47 kilometrů jižně od Prahy.

První oficiální verze, které byly na hony vzdáleny skutečnosti, se celý čin snažily vylíčit jako studentskou iniciativu. Za atentátem přitom stáli významní představitelé srbského vojska, mezi jinými Vojislav Tankosić, Milan Ciganović a Dragutin Dimitrijević, vůdce skupiny, o němž bylo známo, že 11. června 1903 na popud armádních špiček zavraždil srbského panovníka Alexandra I. Ten neměl žádného legitimního potomka, navíc se oženil s Dragou Mašinovou, o patnáct let starší vdovou pochybných mravů, která byla zavražděna společně s ním.

Cílem jejich plánu, jež posléze došel naplnění, bylo dosadit na trůn Petra I. z dynastie Karađorđevićů. Ten později, v těžkých dobách první světové války, i přes vysoký věk sedmdesáti let podporoval svého syna regenta Alexandra v úsilí o vytvoření Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a stal se jeho prvním panovníkem.

Po atentátu na rakouského následníka trůnu, nikoli však kvůli němu, se rozpoutala válka, která přivedla na bojiště 70 milionů mužů (v Evropě jich bylo kolem 60 milionů) a zanechala za sebou více než 9 milionů vojenských a zhruba 7 milionů civilních obětí. Příčinou obrovského množství mrtvých nebyly jen válečné operace, ale také bída a nemoci. Ačkoli obvykle nebývá zahrnována do výše uvedených čísel, je k nim třeba přičíst i *španělskou chřipku*, katastrofální pandemii, jejímuž tragickému řádění v letech 1918 až 1920 podlehl nejméně 20 milionů lidí.

Smrt Františka Ferdinanda byla pro mnohé důvodem ke smutku, ale to neplatilo pro všechny, což se týká především:

- Srbů, jelikož jedním z plánů zavražděného následníka trůnu bylo udělit autonomii jihoslovanským národům, k nimž etnicky náleželi i Chorvaté, a změnit tak rakousko-uherský dualismus v soustátí tří národů. Tím by byl odsouzen k neúspěchu srbský záměr sjednotit jihoslovanské národy v jednom státě, který naopak došel naplnění po skončení válečného konfliktu;

- Maďarů, a to nejen kvůli hrozbě trialismu, ale také proto, že František Ferdinand měl v úmyslu zavést v Uhersku všeobecné volební právo, což by – a to je třeba zdůraznit – zvýhodnilo občany nemadarské národnosti. To by v konečném důsledku snížilo vliv, který měli Maďaři v dosavadním dvojstátí;¹
- rakouských nacionalistů pod vedením Georga Heinricha von Schönerera, okouzlených myšlenkami pangermanismu, kteří v postupném vymírání habsburské rodové linie (již v roce 1889 zemřel v Mayerlingu syn Františka Josefa Rudolf) spatřovali naději, že se Rakousko brzy stane součástí Velkoněmecké říše.

První světová válka zdaleka nebyla náhlým kolektivním rozhodnutím, ve skutečnosti šlo o celosvětové „vyrovnávání účtů“, v jehož rámci spolu soupeřily země na několika kontinentech, aby si zajistily lepší budoucnost než ostatní státy.

Atentát na Františka Ferdinanda byl tudíž jen vyvrcholením obecného konfliktu v oblasti geopolitických, hospodářských, finančních a koloniálních zájmů, který trval už delší dobu a který šlo urovnat jedně za použití zbraní. Důsledkem těchto zájmů potom byly účelové teze vycházející z myšlenek mnohdy až extrémního nacionalismu.

Chceme-li pochopit proces, jenž rozpoutal první světovou válku, musíme začít u období, které jí předcházelo. V této době docházelo v Evropě a ve světě k hlubokým změnám, v nichž se skrýval zárodek rozsáhlých konfliktů.

VELKÉ MOCNOSTI V PŘEDVEČER VÁLKY: ZAOSTALOST, KOLONIALISMUS A NACIONALISMUS

Před vypuknutím první světové války si některé velké mocnosti, zejména Osmanská říše a nekonečná Ruská říše, ale v některých ohledech také Rakousko-Uhersko, dosud zachovávaly starou absolutistickou strukturu, jež v odlehlejších oblastech vykazovala na politické a sociální úrovni známky takřka feudalistického charakteru. Tato statická se odrážela

¹⁾ VALIANI, Leo, *La dissoluzione dell' Austria-Ungheria*, Milano: Il Saggiatore 1966, s. 19–24.

také v úrovni občanské společnosti a brzdila její modernizaci: stála v cestě industrializaci, vzdělávání, rozvoji infrastruktury a často také prolínání sociálních tříd.

Oproti těmto velkým mocnostem existovaly naopak další státy, jejichž politická ekonomie vycházela z pokrokových teorií a které dosahovaly rychlejšího růstu. V tomto soupeření o modernizaci a rozvoj vynikaly za oceánem Spojené státy americké a Japonsko (v jehož společenské struktuře nicméně zůstávala i nadále pevně zakotvena řada starých schémat), zatímco v Evropě působily v tomto směru nejdynamičtěji Francie, Velká Británie, Německo a Itálie.

Modernizace na starém kontinentu samozřejmě nebyla výlučnou záležitostí těchto čtyř států. Země jako Nizozemsko, Belgie, Švýcarsko, Dánsko, Norsko a Švédsko se už tehdy mohly pochlubit velice solidní sociální a hospodářskou strukturou, ale kvůli chabým výsledkům v oblasti rozšiřování území a růstu populace se nemohly srovnávat s velkými hráči, ať už v Evropě, či mimo ni.

Přesto mezi hlavními evropskými mocnostmi panovaly značné rozdíly: Francie a Británie se jako státy zformovaly už před stovkami let, a proto v porovnání s ostatními nashromáždily politický, vojenský a diplomatický kapitál, díky němuž byly o krok dále, nemluvě o značné prestiži a vlivu v celosvětovém měřítku.

Naopak Itálie a Německo vznikly teprve nedávno: ke sjednocení Itálie došlo v roce 1861, zatímco Německá říše, v níž Prusko sloučilo celkem dvacet pět států, se zrodila v roce 1871.

Navzdory této skutečnosti však tyto státy stačily v mnohém dohnat ztracený čas: v předvečer první světové války obsadila Itálie, která právě prodělávala obtížný přerod z převážně zemědělského na průmyslové hospodářství, sedmé místo v celosvětovém žebříčku průmyslových mocností. Italský proces industrializace však nebyl dosud úplně dovršen a skutečnost, že stát se v průběhu válečného konfliktu ujal role dodavatele a zákazníka nejdůležitějších průmyslových sektorů, logicky hrála zásadní roli. Z tohoto důvodu se sice italský zpracovatelský průmysl notně rozrostl, avšak v důsledku snížení počtu veřejných zakázek po skončení války se strukturální problémy italské ekonomiky znovu projeví v plné míře.

Německé státy si naopak pod vedením Pruska vedly ještě lépe než Itálie. Někdejší seskupení miniaturních územních celků (v roce 1830

jich bylo zhruba 350) pod tyranskou nadvládou junkerů² dokázalo v krátké době navázat intenzivní obchodní vztahy, a to po vnitřní i vnější stránce. Hlavní příčinou bylo založení celní unie v plodném období tržního liberalismu, jež ovlivnilo i literární, filozofické a vědecké prostředí.

K výraznému zlepšení ekonomické situace došlo po vítězné prusko-francouzské válce (1870–1871) díky připojení Alsaska a především Lotrinska. Železná ruda z tamějších bohatých ložisek proudila do německých hutnických závodů, které už tehdy využívaly moderní výrobní postupy.

Němečtí výrobci v tomto bleskově se rozvíjejícím odvětví ovládli nejen svůj vnitřní trh a vypudili z něj další evropský průmyslový kolos – Británii, ale už od sedmdesátých let 19. století začali Britům konkurovat dokonce i ve světovém měřítku.

V rámci tohoto soupeření se Němci neváhali uchýlit k taktikám *dumpingu*: díky vysokým ziskům na domácím trhu prodávali své zboží do zahraničí pod cenou. Tato strategie pronikání na zahraniční trhy, díky níž dokázali vyřadit konkurenci, jim však v konečném důsledku přinesla jen opovržení.

Díky těmto úspěchům mohli Němci zmodernizovat a rozšířit svou členitou infrastrukturu, především železniční a námořní dopravu, což zase vedlo k závratnému růstu zakázek pro hutnický a strojní průmysl, především v Porúří. Modernizace umožnila také zvýšení produktivity v zemědělství, které zároveň profitovalo z rozšířené spolupráce mezi výrobci.

Rozvoj průmyslu znamenal rovněž výhody pro pracující. Vznikala nová pracovní místa, ale byla provedena také obdivuhodná sociální reforma. Ve své době nejmodernější systém sociálního zabezpečení na světě zavedl v roce 1883 zdravotní péči, v roce 1884 úrazové pojištění

²⁾ V pruské ekonomice, v níž převažovalo zemědělství, byli junkeři územní šlechtou, která držela rolníky až do první poloviny 19. století v přísném poddanství, a představovala reakcionářsky a konzervativně založenou společenskou skupinu, jež i přes nevelkou početní základnu dokázala vystupovat naprosto jednotně a ovlivňovala německý politický život. Členové těchto mocných rodin byli předurčení pro vojenskou kariéru nebo pro význačné posty ve státní správě. Vliv junkerů v Německu přetrvával i po sjednocení. Příslušníky této kasty byly i dvě přední osobnosti německých politických dějin 19. a 20. století: Otto von Bismarck a Paul von Hindenburg.

a v roce 1889 konečně i invalidní a starobní důchod. Německá dělnická třída se díky tomu začínala přiklánět k silícímu nacionalismu.

Kvetoucí státní ekonomika brzy přitáhla celou řadu zahraničních investic, které díky smíšenému bankovníctví³ proudily do průmyslových podniků, jež se začínaly sdružovat ve skupinách schopných dosáhnout úspor z rozsahu⁴ díky snižování pevných nákladů.

Hospodářský rozvoj vedl v Německu také k silnému nárůstu populace.

Díky výše popsané situaci tak Němci už koncem 19. století předstihli v mnoha ohledech nejen sousední Francii, ale také Británii, která byla až do té doby považována za největší evropskou průmyslovou velmoc.

³⁾ V systému smíšeného bankovníctví, typických „univerzálních bankách“, mohou bankovní instituce využívat fondy, které v ní uložili spořitelé, k podnikatelským aktivitám nezávisle na úvěrových limitech. Odhlédneme-li od situací, kdy doba trvání vkladu neodpovídá době investice, a s ohledem na skutečnost, že spořitelé si své úspory mohou kdykoli vyzvednout, funguje tento systém pouze za předpokladu, že podniky dosáhnou zisků, jež jim umožní placení úroků a vrácení podílů kapitálu. V případě, že podnik upadne do platební neschopnosti, není nepravděpodobné, že mu banka i nadále bude poskytovat úvěr, aby tak předešla jeho krachu, který by mohl znamenat ztrátu dosud poskytnutých finančních prostředků. Smíšené bankovníctví bylo příčinou krize v roce 1929. Itálie tento systém definitivně opustila v roce 1936 díky Menichellově reformě. Ta zavedla oddělení krátkodobých bankovních aktivit, jimiž byly pověřeny spořitelny označované jako „společnosti pro běžné úvěry“ a měly jen omezenou možnost poskytování úvěrů, a střednědobých bankovních aktivit, které byly vyhrazeny bankám poskytujícím úvěry podnikům, a byly proto označeny jako „úvěrové instituce“. V letech 1993 až 1994 se italské bankovníctví na základě opatření tehdejší vlády pod vedením Giuliana Amata vrátilo ke smíšenému modelu v souladu s druhou bankovní směrnicí EHS z roku 1992. Výsledky této změny jsou eklatantní.

⁴⁾ Úspory z rozsahu je fenomén, díky němuž se celkové náklady výrobku snižují s růstem objemu výroby. To je možné díky snížení podílu jednotkových fixních nákladů (na základě vztahu celkové pevné náklady/celkový počet vyrobených jednotek), který po přičtení k variabilním nákladům (které jsou tvořeny především prvotními surovinami a přímou pracovní silou) dává celkové jednotkové náklady (pevné náklady + variabilní náklady = celkové jednotkové náklady). Typickým příkladem pevných nákladů jsou továrny: nezávisle na tom, zda jejich zařízení vyrobí 0, 1, 1 000 nebo 10 000 jednotek, jsou pořizovací náklady (celkové pevné náklady) stále stejné. Pokud se zvýší objem výroby, sniží se jednotkové pevné náklady výroby se vzrůstem objemu výroby na základě poměru: celkové pevné náklady (tj. náklady na technické zařízení)/ počet vyrobených jednotek. Koncentrace průmyslu obecně vede ke snížení pevných nákladů, což umožňuje úspory z rozsahu a tím pádem i značné finanční výhody.